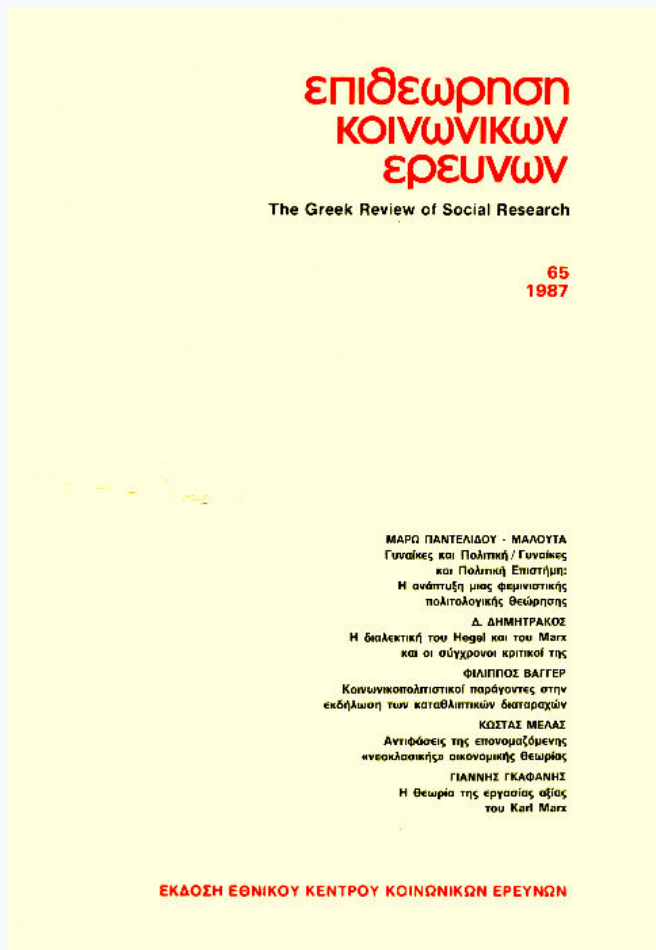

The Greek Review of Social Research

Vol 65 (1987)

65

Ανρί Λεφέβρ: Μια σκέψη που έγινε κόσμος, μτφρ. Έφη Κορομηλά

Στάθης Σορώκος

doi: [10.12681/grsr.652](https://doi.org/10.12681/grsr.652)

Copyright © 1987, Στάθης Σορώκος

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Σορώκος Σ. (1987). Ανρί Λεφέβρ: Μια σκέψη που έγινε κόσμος, μτφρ. Έφη Κορομηλά. *The Greek Review of Social Research*, 65, 110–111. <https://doi.org/10.12681/grsr.652>

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

ΑΝΡΙ ΛΕΦΕΒΡ: *Μια σκέψη που έγινε κόσμος*
μτφρ. Έφη Κορομηλά, εκδ. Κένταυρος, 1987.

Το βιβλίο αυτό είναι το τελευταίο μιας σειράς έργων του Henri Lefebvre με τα οποία επιδιώκεται να αποκαλυφθεί η επιστημονική σημασία των έργων του Μαρξ μέσα από μια κριτική μέθοδο ανάλυσης. Η μελέτη αυτή, όπως και ορισμένες από τις προηγούμενες του Η. Lefebvre, νομίζω πως αποτελεί σταθμό στη σύγχρονη επιστημονική σκέψη και την κοινωνιολογία.

Το πρόσθετο στοιχείο που περιέχεται στο νέο αυτό έργο είναι η ολοκληρωμένη (σε βάθος και σε πλάτος) ανάλυση και επισήμανση των ουσιαστικών στοιχείων του έργου του Κ. Μαρξ, αρνητικών και θετικών. Και νομίζω ότι γι' αυτόν το λόγο είναι κατεξοχήν επίκαιρο, τόσο στη χώρα μας όσο και ευρύτερα, παγκόσμια, σε ανατολή και δύση. Σήμερα ακριβώς που το κομμουνιστικό κίνημα βρίσκεται σε ένα σταυροδρόμι και ζητάει να αυτοεπαναπροσδιοριστεί και να χαράξει μια νέα πορεία, περισσότερο δημοκρατική αλλά και ταυτόχρονα πιο αποτελεσματική για τα προβλήματα των λαών, βιβλία σαν αυτό είναι πολύτιμα.

«Η μάθηση δεν προχωρεί χωρίς την κριτική της γνώσης και χωρίς την κριτική γνώση, ακόμα κι αν οι θεσμοί (που δεν άφησαν άθικτη τη σκέψη του Μαρξ) αντιστέκονται» (σ. 234). Αυτή η φράση υπάρχει ως κατακλείδα στο βιβλίο. Πράγματι εκείνο για το οποίο γενικά προσπαθεί να μας πείσει ο συγγραφέας είναι ότι πρέπει να ξαναδιαβάσουμε με μεγάλη προσοχή τα κείμενα του Μαρξ, και μάλιστα χωρίς ιδεολογικές και άλλες προκαταλήψεις. Όπως σε κάποια παλιότερη δημοσίευσή με κείμενα του Λένιν *Τα τετράδια για τη διαλεκτική του Hegel*, ο Lefebvre αποδεικνύει

και εδώ ότι τα κείμενα του Μαρξ πρέπει να μελετηθούν ξανά με επιστημονικές μεθόδους, επειδή πρόκειται ακριβώς για φιλοσοφικά και επιστημονικά κείμενα με ιδιαίτερη σημασία.

Στην Ελλάδα στηρίχτηκαν πολλές ελπίδες στο μαρξισμό, εδώ και πολλά χρόνια. Και υπήρξε μια έκρηξη (φιλο)μαρξιστική στη διανόηση και στη νεολαία εκ νέου, ιδιαίτερα μετά την αποκατάσταση του δημοκρατικού πολιτεύματος. Όμως τα χρόνια της απαγόρευσης αλλά και των αγώνων δεν επέτρεψαν, θα έλεγα, στην ελληνική κοινωνία να αποκτήσει μια ολοκληρωμένη και επιστημονικά τεκμηριωμένη αντίληψη του έργου του Μαρξ. Εκδόσεις, λοιπόν, όπως αυτή, σε πολύ κατανοητή μάλιστα μετάφραση, συμπληρώνουν ένα σημαντικό κενό.

Όμως, όπως είπαμε, το πρόβλημα είναι γενικότερο. Ο μαρξισμός φαίνεται να περνάει μια κρίση ακόμα και στους κύκλους της πανεπιστημιακής διανόησης των δυτικών χωρών. Καινοφανείς θεωρίες νεοφιλελευθερισμού, δημοκρατικού σοσιαλισμού και θρησκευτικού νεοσοσιαλισμού έρχονται να προτείνουν λύσεις σε πρακτικά και θεωρητικά προβλήματα, όπου η μαρξιστική σκέψη, έτσι όπως μας μεταδόθηκε ως επίσημη, «θεσμοποιημένη» γνώση, αδυνατεί να τοποθετηθεί.

Υπάρχουν στοιχειώδεις ερωτήσεις —για τη δικτατορία του προλεταριάτου, για τη δημοκρατία και το μαρξισμό, για τις μελλοντικές προοπτικές και τη σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα— που είναι δύσκολο θεωρητικά να απαντηθούν αν δεν σκύψουμε πιο προσεκτικά στα βασικά κείμενα (του Μαρξ ιδιαίτερα) και αν δεν προσπαθήσουμε να τα διαβάσουμε συγκριτικά και διαχρονικά με βάση τις μέχρι

σήμερα εμπειρίες, χωρίς ιδεολογικές προκαταλήψεις. Από μία ανάλογη συγκριτική ανάλυση μπορεί να προκύψουν απαντήσεις για τη δημοκρατία και το σοσιαλισμό, την αντιμετώπιση της κρίσης, το πείραμα εκδημοκρατισμού των κομμουνιστικών κομμάτων, τη μετεξέλιξη προς μια «κομμουνιστική» κοινότητα.

Ο Lefebvre απαντάει σε πολλά από αυτά, καμιά φορά χωρίς περιστροφές: «Πώς έγινε και μπόρεσαν να αναστρέψουν τον ίδιο τον Καρλ Μαρξ, που ήθελε να ξαναστήσει στα πόδια τους τη σκέψη και την πράξη, ανατρέποντας τον ανεστραμμένο κόσμο;» (σ. 229). Και πιο κάτω: «Ο ίδιος ο Μαρξ θέλει να ενώσει την παλιά ιδέα της ευτυχίας που τη δανείζεται από τους Έλληνες, με τη σύγχρονη ιδέα της ελευθερίας. Θέλει να τις ενώσει μέσα στον συμφυλιωμένο με τη φύση και με τη δική του φύση άνθρωπο, που είναι ταυτόχρονα αισθητός και σκεπτόμενος, άρα καθολικός» (σ. 231). «Ταυτόχρονα ο Μαρξ, ως φιλόσοφος που υπερβαίνει τη φιλοσοφία, συνεχίζει να τοποθετεί το αληθινό και το αναγκαίο πάνω από την ελευθερία (...). Το οικουμενικό παραμένει αλλά δεν βγαίνει από τη σκιά παρά μετά το τέλος: της αστικής τάξης, του κράτους, της εργασίας, της τυφλής ιστορίας κ.λπ.» (σ. 232).

Πιο πάνω, στις σελίδες που προηγούνται, ο Lefebvre κάνει μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα αναδρομή στο φιλοσοφικό έργο του Μαρξ, καθώς και μια συγκριτική ανάλυση στις απόψεις του με τις απόψεις του Χέγκελ. Γι' αυτό η εργασία αυτή είναι μια, εκτός των άλλων, φιλοσοφική ανάλυση που θέτει ξανά σε νέα βάση τα προβλήματα της μεταχρυσολιανής και μεταμαρξιστικής φιλοσοφίας. Οι συγκριτικές αναλύσεις μεταξύ της φιλοσοφίας του Μαρξ και του Χέγκελ, ιδιαίτερα στα θέματα που διαφοροποιούν και οδηγούν σταδιακά τον Μαρξ στην αντίθεσή του με τη φιλοσοφία του δασκάλου του, επιστημαίνονται εδώ με αμεσότητα περισσότερο παρά με συστηματική ανάλυση, χωρίς το δεύτερο αυτό

χαρακτηριστικό να μειώνει τη φιλοσοφική αξία της ανάλυσης. Πράγματι μπορεί η εργασία αυτή να μην είναι συστηματική —δεν μπορούσε άλλωστε να είναι— φιλοσοφική μελέτη, αλλά οπωσδήποτε είναι μια πολύ εύστοχη και αιχμηρή πολλές φορές κριτική ανάλυση που θέτει πάρα πολλά φιλοσοφικά, επιστημονικά και πρακτικά ερωτήματα.

Και για να επανέλθω σε ένα σημείο της ανάλυσης που θεωρώ σημαντικό, νομίζω ότι το έργο του Lefebvre δίνει το έναυσμα για μια νέα φιλοσοφική και επιστημονική ερμηνεία του μαρξισμού πέρα από τις τοποθετήσεις που έχουν κάνει για το θέμα αυτό αντίστοιχα ο Αξελός και ο Althousser στον καιρό μας. «Είναι ακόμα νωρίς να αναρωτηθούμε μήπως ο Μαρξ υπήρξε ταυτόχρονα από τους τελευταίους φιλοσόφους με την κλασική σημασία και από τους πρώτους μεταφιλοσόφους (ή ο πρώτος μεταφιλόσοφος)» (σ. 65). Εδώ ο Lefebvre με τον όρο «μεταφιλοσοφία» εννοεί την ανανεωμένη φιλοσοφία μέσα από την κοινωνική πρακτική, αλλά και από τις επιμέρους επιστήμες.

Εκείνο που προκύπτει ως μέγιστο κέρδος είναι, νομίζω, η βεβαιότητα που αποκομίζει ο αναγνώστης για τα εξής βασικά θέματα.

- Ότι ο Μαρξ—διανοητής είναι πάντοτε, και ιδιαίτερα τώρα, επίκαιρος για την επιστημονική ανάλυση των προβλημάτων της σύγχρονης κοινωνίας (κάθε τύπου και πολιτεύματος).
- Ότι δεν μπορούμε να προσεγγίσουμε ασφαλώς τη σκέψη του Μαρξ και τη λογική των έργων του χωρίς κάποια βαθύτερη φιλοσοφική εμβάθυνση στο έργο και τη φιλοσοφία του Χέγκελ.
- Ότι η κριτική ανάλυση με επιστημονικά κριτήρια της σκέψης του Μαρξ είναι εξαιρετικά επείγουσα, επίκαιρη και συναρπαστική, θα έλεγα, για τους διανοητές που προτιμούν να εργάζονται χωρίς προκαταλήψεις.

ΣΤΑΘΗΣ ΣΩΡΩΚΟΣ